

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для підвищення кваліфікації керівників
і педагогічних працівників з питань ефективних механізмів
виявлення та подолання освітніх втрат

Київ 2024

Методичні рекомендації для підвищення кваліфікації керівників і педагогічних працівників з питань ефективних механізмів виявлення та подолання освітніх втрат / НАПН України ДЗВО «Ун-т менедж. освіти»; за заг. ред. Т.М. Сорочан. Київ : ДЗВО «УМО», 2024. 44 с.

Укладачі : С.В. Антощук, О.І. Бондарчук, Н.П. Волинець, Л.А. Карташова, О.П. Кошіль, В.О. Купрієвич, Н.І. Пінчук, О.В. Просіна, Л.М. Сергеева, Т.М. Сорочан, Ю.А. Шабала.

Рецензенти:

В.М. Гладкова, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри менеджменту освіти і права Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

І.І. Цимбал, кандидат педагогічних наук, доцент, директор Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

*Рекомендовано до друку
вченою радою ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
протокол № 15 від 20 грудня 2023 р.*

Методичні рекомендації розроблено авторським колективом науково-педагогічних працівників Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України на виконання Плану заходів Національної академії педагогічних наук України, затвердженого Наказом від 6 липня 2023 р. № 30, з реалізації Рекомендацій слухань Комітету Верховної ради України з питань освіти, науки та інновацій на тему «Відновлення освіти на деокупованих територіях» (25 травня 2023 р.). Рекомендації спрямовані на професійний розвиток і психологічну підтримку педагогів в умовах війни і повоєнної відбудови України. Вони містять характеристику наукових основ трансформації професійного розвитку педагогів і освіти для миру як його концептуальної основи, поради щодо організації, змісту і технологій підвищення кваліфікації педагогів у післядипломній освіті щодо виявлення і подолання освітніх втрат. Призначені для працівників закладів післядипломної педагогічної освіти, керівників закладів освіти, консультантів Центрів професійного розвитку педагогічних працівників, методистів і педагогічних працівників закладів професійної і професійно-технічної освіти, психологів і соціальних педагогів. Можуть бути корисними для дослідників споріднених проблем і громадських організацій.

© С.В. Антощук, О.І. Бондарчук, Н.П. Волинець, Л.А. Карташова, О.П. Кошіль, В.О. Купрієвич, Н.І. Пінчук, О.В. Просіна, Л.М. Сергеева, Т.М. Сорочан, Ю.А. Шабала, 2024.

© ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2024.

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Війна, освіта, відновлення: трансформація професійного розвитку педагогів (<i>Т. Сорочан</i>)	5
2. Особливості підвищення кваліфікації педагогів щодо ефективних механізмів виявлення і подолання освітніх втрат (<i>О. Просіна, Ю. Шабала, Н. Волинець</i>)	20
3. Психологічна складова подолання освітніх втрат в умовах підвищення кваліфікації (<i>О. Бондарчук, Н. Пінчук</i>)	25
4. Цифрові технології для виявлення та реалізації механізмів компенсування освітніх втрат й освітніх розривів на деокупованих територіях (<i>С. Антошук, Л. Карташова</i>)	29
5. Створення комфортного освітнього середовища і забезпечення якості освіти (<i>Л. Сергеева, В. Купрієвич, О. Кошіль</i>)	41

ВСТУП

Актуальність обраної теми дослідження пов'язана з необхідністю реалізації стратегій професійного розвитку педагогів як людського капіталу, що відіграє найважливішу роль у забезпеченні стійкості під час війни, повоєнному відновленні держави, навчанні і вихованні молодого покоління, підготовці кадрів для всіх галузей господарства та економіки.

Захоплення російською федерацією територій України (2014 р.), подальше повномасштабне вторгнення і неспровокована агресія (2022 р.) зумовили суттєві зміни у професійній самосвідомості та діяльності педагогів. Затребуваними стали цифрові засоби і технології комунікації між учасниками освітнього процесу, що враховують можливу значну віддаленість між ними, активізувалася співпраця закладів освіти з громадами, зросла соціальна активність педагогів.

Крім знищення і руйнування освітньої інфраструктури, негативний вплив війни позначився на ментальності, самосвідомості учасників освітнього процесу, призвів до втрати ними відчуття психологічної захищеності, фізичної безпеки, життєвих звичок, характерних для життя в мирних умовах.

З досвіду функціонування закладів освіти під час війни та відновлення освітнього процесу на деокупованих і прифронтових територіях можна зробити висновок, що педагоги потребують професійного розвитку, спрямованого на подолання бар'єрів професійної діяльності в перспективі переходу системи освіти України від функціонування в період воєнного стану до умов миру і повоєнного відновлення. Також деякі особливості роботи в умовах війни будуть зберігатися навіть у мирні часи, наприклад, обмеження доступу учасників освітнього процесу до закладів освіти, пов'язані з пошкодженнями або руйнацією інфраструктури, можливим знаходженням вибухонебезпечних предметів тощо. Можна передбачити і певний рівень соціальної напруги, зумовленої місцезнаходженням населення під час війни, поверненням тимчасово переміщених осіб і учасників бойових дій.

Таким чином, вважаємо актуальною проблематику освіти для миру, зокрема, трансформацію на цих засадах професійного розвитку педагогів у неформальній післядипломній освіті.

Методичні рекомендації спрямовані на професійну і психологічну підтримку педагогів в умовах війни і повоєнної відбудови України. Висвітлено питання: трансформації професійного розвитку педагогів в умовах повоєнного відновлення освіти, подолання розривів та освітніх втрат; створення комфортного освітнього середовища і забезпечення якості освіти; цифрових технологій для виявлення та реалізації механізмів компенсування освітніх втрат й освітніх розривів на деокупованих територіях; психологічної складової подолання освітніх втрат в умовах підвищення кваліфікації; особливостей підвищення кваліфікації педагогів щодо ефективних механізмів виявлення і подолання освітніх втрат.

I. Війна, освіта, відновлення: трансформація професійного розвитку педагогів

Т. Сорочан

Новим баченням смислу професійної діяльності і професійного розвитку педагогів у період завершення війни та відновлення країни є освіта для миру. Це також і новий контекст оновлення змісту і технологій післядипломної освіти. На перший план виходить розвиток компетентностей і формування м'яких навичок, які забезпечують здатність педагогів працювати в умовах руйнації і поновлення інфраструктури, зміни контингенту здобувачів освіти і складу педагогічних колективів, нової субкультури громади, яка уособлює різні погляди на події війни і зміну стосунків між мешканцями. Можна стверджувати, що певний період до завершення війни і повоєнного відновлення освіта буде функціонувати в умовах подолання освітніх розривів і втрат.

Прогнозуємо, що в цей період загостриться перебіг професійного розвитку педагогів, який буде трансформуватися у річищі суспільно-економічних викликів і змін. Поряд із затребуваністю ціннісно-сміслових установок на злагоду в громадянському суспільстві, подолання негативних наслідків війни як у техногенному, так і в гуманітарному аспектах, уваги потребуватимуть функції педагогів щодо підготовки дітей, молоді до життя в умовах повернення миру. Разом із тим вважаємо, що усвідомлення особливостей освіти для миру і опанування відповідних технологій не може відбуватися в педагогічному середовищі само по собі, тому посиляться значення післядипломної освіти, яка надає педагогам можливості вільного вибору змісту, форм, термінів навчання.

Теорія і практика освіти для миру передбачає подолання викликів, пов'язаних із війною та переходом до періоду відновлення країни. Як приклад, такі виклики узагальнені і проаналізовані для системи вищої освіти в аналітичній доповіді «Вища освіта в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України: виклики і відповіді» [1].

Трансформація професійного розвитку педагогів виявляється як швидка зміна професіоналізму, надання їм можливостей для опанування нових компетентностей і м'яких навичок, що в сукупності забезпечать оновлення професійної діяльності у змінюваних і непередбачуваних обставинах. Для реалізації завдань трансформації професійного розвитку педагогів у контексті освіти для миру було створено й апробовано освітню цифрову екосистему – Український відкритий університет післядипломної освіти (УВУПО), що можна розглядати як сучасний концепт застосування цифрових технологій в освіті, а також розроблено і запроваджено відповідні інноваційні технології.

Дослідження проблеми трансформації професійного розвитку педагогів в умовах післядипломної освіти на засадах освіти для миру дозволяє виокремити декілька важливих аспектів. По-перше, це розуміння сутності трансформації професійного розвитку і відмінностей трансформації від протікання цього процесу в умовах стабільності. По-друге, це особливості й умови неформальної освіти під час війни й у повоєнний період. По-третє, це створення концепту цифрової освітньої екосистеми трансформації професійного розвитку педагогів.

Розглянемо сутність трансформації професійного розвитку педагогів. В основу її розуміння покладено теоретичні положення трансформаційного навчання [10]. Цей напрям освіти дорослих спрямований на забезпечення зміни самосвідомості людини, яка навчається, щодо підвищення мотивації і прагнення до саморозвитку і самовдосконалення. Тобто, смисловий акцент у теорії трансформаційного навчання його основоположниками зроблено на розумінні трансформації як докорінної зміни ставлень, мотивації, прагнень особистості, яка свідомо шукає нові смисли життєдіяльності в процесі навчання і самовдосконалюється. Проте трансформація з позицій філософії, соціології та інших гуманітарних наук розглядається як швидка зміна (наприклад, трансформація суспільства), а з позицій біології – як зміна станів живого організму.

Стосовно трансформаційних процесів в освіті можна зазначити, що вони є віддзеркаленням суспільних трансформацій. Українське суспільство зазнало швидких змін після початку окупації територій країни та повномасштабної війни. Чинниками таких змін стала небезпека, міграція населення, мобілізація, загибель як воєнних, так і мирного населення, в тому числі, педагогів, студентської і учнівської молоді, дітей, руйнація інфраструктури. Відповідно, система освіти в цілому, кожен заклад освіти, всі учасники освітнього процесу мали швидко реагувати на трагедію війни, змінювати свій спосіб життя, професійну діяльність, навчання, щоб продовжувати освіту у наявних умовах. Крім соціальних чинників, на професійну діяльність педагогів вплинули техногенні умови, пов'язані з частою відсутністю або обмеженістю умов для комунікації, віддаленість учасників освітнього процесу, ускладнення організації освітнього процесу з урахуванням потреб різних категорій учнів або студентів. Усе це потребувало швидкої і якісної зміни професійної діяльності педагогів.

Виходячи з цього, ми виокремлюємо таку ознаку трансформації, як швидка зміна стану професіоналізму педагогів, їхня вмотивованість і здатність у короткий проміжок часу набувати нових компетентностей, м'яких навичок і застосовувати їх у нових швидкозмінюваних умовах. Тобто, трансформаційні процеси в освіті розглядаються нами як динамічні, прискорені в часі.

Другу ознаку трансформації професійного розвитку педагогів ми визначаємо як швидку зміну змісту. Запити педагогів щодо професійного розвитку в післядипломній освіті під час війни охоплювали питання

психологічного захисту учасників освітнього процесу, безпечної поведінки, взаємодії з громадами, громадянської освіти, застосування різних засобів і ресурсів для комунікації, технологій дистанційного навчання, лідерства і командної взаємодії.

Визначальною ознакою трансформації професійного розвитку педагогів ми вважаємо їхню мотивацію до набуття сукупності необхідних компетентностей і м'яких навичок з метою якнайшвидшого застосування у практичній діяльності. Саму трансформацію професійного розвитку педагогів розглядаємо у двох аспектах: як процес і результат.

Як процес – це поетапна реалізація педагогами мети професійного саморозвитку і самовдосконалення впродовж обмеженого часу. Обмеженість у часі може бути пов'язана не лише з війною, а й із чинниками, які діють в умовах миру: перехід до іншого закладу освіти, зміна посади, введення нових навчальних планів і програм, інші зміни умов професійної діяльності та вимог до неї. Оскільки трансформація передбачає зміни у професійній самосвідомості та вмотивованості педагога, врахування його особистісних освітніх потреб, то може реалізуватися як трансформаційне навчання. Навіть швидке протікання процесу професійного розвитку складається з певної послідовності етапів: вибір форм, змісту, термінів, технологій професійного розвитку та його індивідуальної траєкторії, навчання, накопичення нового досвіду, встановлення результатів.

Трансформація як результат професійного розвитку педагогів виявляється у професіоналізмі – новій конфігурації і більш високому рівні розвитку сукупності компетентностей і м'яких навичок, необхідних «тут і зараз», що забезпечують успішну професійну діяльність і конкурентність на ринку праці.

Необхідність трансформації професійного розвитку педагогів поставила перед післядипломною освітою принципово новий виклик – прискорено, впродовж обмеженого часу створити необхідні умови, зробити цей процес максимально доступним, наповненим сучасним змістом, при цьому забезпечувати відповідний рівень якості надання освітніх послуг. Крім того, педагоги як споживачі освітніх послуг знаходяться в умовах небезпеки, дії техногенних чинників, психологічного неблагополуччя, що слід враховувати у роботі з ними.

Звідси впливає завдання розроблення концепту, який би надавав технічні можливості і ресурси для забезпечення трансформації професійного розвитку педагогів з урахуванням як державних пріоритетів, так і їхніх освітніх запитів, у зручний для них час і за будь-яких умов. По суті треба було забезпечити трансформаційне дистанційне навчання педагогів.

Відповідно до зазначених завдань було розроблено Український відкритий університет післядипломної освіти (УВУПО) як концепт освітньої цифрової екосистеми трансформації професійного розвитку педагогів. Розробка відповідає ознакам концепту: вона є інноваційною,

оригінальною, представляє сучасний продукт, що демонструє переваги створеної системи.

УВУПО – це цифрова екосистема післядипломної освіти, яка надає можливості управління, організації освітнього процесу, трансформаційного навчання в різних форматах, забезпечення індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагогів.

Дослідження трансформації професійного розвитку педагогів і розроблення освітньої цифрової екосистеми УВУПО проводилося, починаючи з 2019 року. Наукові розвідки за цим напрямом ґрунтуються на засадничих положеннях методології сучасної освіти, що обґрунтовані у науковому доробку В. Кременя й орієнтують на розвиток особистостей, фахівців, здатних жити і ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах інноваційного типу розвитку суспільства, визначальною ознакою якого є цифровізація [4].

Цей стратегічний пріоритет зумовив розроблення концепту, здатного забезпечити в післядипломній освіті індивідуальну траєкторію професійного розвитку педагогів, доступність для них якісної, конкурентоспроможної освіти, що сприяє трансформації професійного розвитку відповідно до швидко змінюваних вимог сучасного ринку праці.

Як зазначають дослідники Л. Карташова, М. Кириченко, Т. Сорочан, теоретичні основи трансформації професійного розвитку педагогів в Українському відкритому університеті післядипломної освіти висвітлюють особливості професійної діяльності фахівців в умовах інформаційного суспільства, концепцію безперервності освіти.

В умовах інформаційного суспільства чітко просліджуються такі тенденції: затребуваність навичок самостійного опанування знань за індивідуальною траєкторією у різних сферах науки та культури, теорії та практики; наближеність освіти до реального життя, де доросла людина самостійно приймає рішення та отримує конкретний результат навчання. Відбувається трансформація системи цінностей – самоцінністю стають доступність освіти, збагачення компетентностей, які дають конкурентні переваги на ринку праці, посилюється зорієнтованість на особистісні потреби в професійному розвитку. Водночас безперервна освіта змінюється у напрямі посилення відповідальності особистості за результат навчання та його впливу на якість професійної діяльності. Отже, змінюється соціально-педагогічний контекст, який наразі визначає стан освіти дорослих у цілому й освіти для миру зокрема та створює інноваційне середовище професійного розвитку фахівців. Ця реальність є багатовимірним явищем.

В Україні в період війни і повоєнного відновлення актуалізується необхідність інноваційного розвитку економічних і суспільних відносин. Інноваційність як ознака розвитку сучасного суспільства суттєво впливає на освітні процеси. На думку багатьох українських учених освіта має набувати інноваційного характеру, а учасники освітнього процесу –

сприйняти інноваційний тип життя і життєдіяльності, оскільки динамізм об'єктивно обумовлює змінність як надзвичайно важливу рису способу життя людини в XXI столітті. Звідси – необхідність спрямовувати фахівців на сприйняття і творення змін, на професійний розвиток, що й визначає ефективну систему безперервної освіти впродовж життя. Характерною ознакою інноваційного розвитку освіти є варіативність методик, технологій, суттєве розширення освітнього середовища на основі цифрових технологій. Основною функцією неформальної післядипломної освіти стає сприяння педагогам в опануванні цінностей сучасного світу, у самостійному пошуку, творчому переосмисленні інформації, в розвитку критичного мислення. Тому в цій системі потрібні не стільки викладачі у традиційному розумінні, скільки андрагоги – наставники, які вміють реалізувати функції педагога, фасилітатора, тьютора, поєднують педагогічну, викладацьку майстерність з умінням мотивувати, сприяти розкриттю творчого потенціалу, володіють мистецтвом комунікації та інноваційними цифровими технологіями. Методологія забезпечення трансформаційних змін не може залишатися на тому рівні, що відповідав іншій освітній ситуації. На нашу думку, ця проблема набуває принципово інших ознак, а саме: затребуваним стає супровід професійного розвитку педагогів на основі власного досвіду та опанування цифрових технологій, оновленого змісту освіти, спілкування у системі суб'єкт-суб'єктних відносин [2].

Актуальним стає утвердження освітніх систем, що ґрунтуються на визнанні самоцінності особистості кожного учасника освітнього процесу і могли б реалізувати принцип людиноцентризму (за В. Кременем) як відображення гуманістичної тенденції в розвитку сучасного цивілізованого світу [4].

Професійний розвиток фахівців також має бути особистісно орієнтованим. Суттєвою ознакою особистісно орієнтованого навчання є потужний мотиваційний потенціал (авансування успіху, спонукання до самоаналізу, самооцінки, самопізнання, що має особистісне значення для всіх суб'єктів освітнього процесу). Найголовніші ознаки такого навчання – його організація на різних рівнях складності, утвердження цінності психологічного благополуччя.

Розвивальний аспект трансформації професійного розвитку педагогів ґрунтується на тлумаченні категорії розвитку з позицій діалектики. У філософській літературі діалектико-матеріалістична сутність розвитку визначається як розгорнута в часі зміна матеріальних і ідеальних об'єктів, яка характеризується наявністю відразу трьох показників, а саме: спрямованістю, закономірністю, необоротністю. Важливим є зіставлення ідей учених стосовно чинників розвитку особистості. Згідно з різними концепціями розвиток особистості може відбуватися як саморозвиток, тобто зумовлюватися внутрішніми чинниками (Ж. Піаже), або детермінуватися зовнішніми, соціальними, чинниками (І. Павлов).

Цифровий аспект трансформації професійного розвитку фахівців набуває актуальності у зв'язку із стрімким поширенням цифрових технологій. Фахівці констатують, що рушійною силою цифрової економіки є людський капітал, під яким розуміють знання, таланти, навички, досвід, інтелект особистості. На ринку праці основними трендами стають цифрові навички, які тепер розглядаються як ключові. Вони виявляються як уміння широких верств населення використовувати технології у повсякденному житті. Нинішнє суспільство переходить до цифровізації як нового етапу еволюційного розвитку.

Для розуміння результатів трансформації професійного розвитку педагогів у неформальній післядипломній освіті важливим є поняття професіоналізму. Професіоналізм – сукупність компетентностей і м'яких навичок, які формуються в системі університетської освіти, розвиваються в системі післядипломної освіти на основі культурних, гуманістичних та демократичних цінностей й дозволяють педагогам здійснювати професійну діяльність у сучасних соціально-економічних умовах.

Професія, професійна діяльність педагогів передбачає певне коло повноважень, у якому вони компетентні діяти. Для того, щоб бути реалізованими в діяльності, повноваження мають бути забезпечені сформованими у фахівця здатностями виконати професійну діяльність. Це один із аргументів щодо взаємозв'язку понять «компетентності» та «професіоналізму». Очевидно, чим більш розвинуті компетентності, чим динамічніша сукупність м'яких навичок, тим більшою є вірогідність того, що професійна діяльність виконується на більш високому рівні, що є основою професіоналізму.

Отже, потреба освіти для миру, нові реалії життя в умовах війни і повоєнного відновлення зумовлюють актуальність досліджень і технологій, що відкривають шлях до розвитку професіоналізму педагогів. УВУПО – це концепт, що відкриває шлях до опанування цінностей безперервної освіти впродовж життя як основи трансформації професійного розвитку педагогів. УВУПО – це середовище комунікації і співпраці, де розширюються можливості доступу педагогів до дистанційного трансформаційного навчання.

Методологія УВУПО ґрунтується на таких підходах:

- андрагогічний – урахування закономірностей освіти дорослих;
- акмеологічний – сприяння споживачам освітніх послуг у досягненні найвищого рівня професійного і особистісного розвитку;
- синергетичний – забезпечення трансформації професійного розвитку в умовах нестабільності і невизначеності, зумовлених війною;
- кластерний – включення до інфраструктури закладів, організацій, установ різних типів і рівнів, а також віртуальних середовищ, які забезпечують освітній процес;
- інформаційно-комунікаційний – здійснення навчання і комунікації засобами цифрових технологій у віртуальному просторі.

Web-портал УВУПО – це багатоцільовий, динамічний електронний ресурс, призначений для організації та підтримки неформальної післядипломної освіти. Він забезпечує функціонування віртуальних кафедр, здійснення освітнього процесу, професійний розвиток педагогів, висвітлення інноваційних освітніх практик тощо.

Для запровадження сучасних технологій неформальної післядипломної освіти на засадах андрагогіки науково-педагогічними працівниками ЦПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПНУ розроблена і введена в користування Web-платформа «Система управління навчанням дорослих (Learning Management System Adult Learning)» – LMS AdL. (М. Кириченко, В. Олійник, Т. Сорочан, Л. Карташова, С. Ларін). Вона розміщена на web-порталі УВУПО <http://uvu.org.ua/> і забезпечує дистанційне трансформаційне навчання.

Web-ресурси УВУПО дозволяють здійснювати такі функції:

- організація освітнього процесу (реєстрація слухачів, розроблення графіків освітнього процесу і розкладів занять, облік виданих документів);
- навчально-методичний супровід (створення електронних кабінетів викладачів та електронного сховища навчально-методичних матеріалів, експертиза їхньої якості);
- комунікація викладачів і слухачів (спілкування в чаті, проведення тестування і опитувань, розміщення завдань);
- проведення конференцій і вебінарів;
- ознайомлення з досвідом.

Важливим інноваційним складником концепту УВУПО є віртуальні кафедри. Кафедра є основою університетського життя, базовим структурним і функціональним підрозділом [8].

Метою діяльності віртуальних кафедр є впровадження в практику післядипломної освіти новітніх методик і технологій навчання дорослих, підготовки висококваліфікованих фахівців для системи освіти дорослих, а також впровадження результатів досліджень у практичну діяльність інституцій післядипломної педагогічної освіти.

На відміну від «реальних» віртуальні кафедри об'єднують своїх членів на добровільній основі, за науковими або практико-орієнтованими інтересами. Вони мають можливість залучити до свого складу і функціонування необмежену кількість учасників. Склад віртуальної кафедри може гнучко змінюватися без формальних процедур. Також віртуальна кафедра може об'єднувати учених і практиків, громадян різних країн, працівників різних закладів освіти і установ культури, спорту тощо. Головна умова співпраці – зацікавленість у розвитку певного напряму діяльності, здатність до роботи з дорослою аудиторією, інноваційна діяльність.

Віртуальні кафедри мають безпосередні зв'язки із замовниками освітніх послуг. Вони забезпечують розроблення змісту, гарантування якості освіти у різних форматах професійного розвитку споживачів освітніх послуг, створення освітніх програм, методик і технологій

спеціально для дистанційного навчання, уможлиблюють комунікацію, спільну наукову, методичну, дослідницьку діяльність своїх членів, які об'єдналися для вирішення проблем трансформації професійного розвитку педагогів.

Завдяки об'єднанню ресурсів різних учасників, віртуальна кафедра може як компенсувати окремі недоліки, так і посилити переваги у кадровому забезпеченні, плеканні традицій, поширенні досвіду. Створення віртуальних кафедр віддзеркалює клієнтоцентровану стратегію в освіті, сприяє покращенню організаційної гнучкості, реагування на нововведення.

Віртуальна кафедра поєднує технологічний та інтелектуальний потенціал своїх членів. Вона характеризується незалежністю учасників, використанням опосередкованого механізму управління, забезпечує відкритий доступ до наукових досліджень, здійснених у межах означеного співтовариства. Функціонування віртуальної кафедри передбачає використання мережі дистанційного зв'язку; послідовне формування освітнього віртуального співтовариства фахівців сфери андрагогіки; маркетинг знань і дистанційних освітніх послуг; захист спільного використання інтелектуальної власності своїх членів; інтеграцію розгалужених освітніх андрагогічних практик до цілісної системи неформальної післядипломної освіти. Такі кафедри можуть створюватися на базі реально функціонуючих в університеті кафедр, а також бути виключно віртуальною структурою.

Віртуальна кафедра як об'єднання реальних і віртуальних структур має синергетичний ефект навчання. Вона створюється і функціонує на основі інтеграції навчально-методичного, програмно-технічного та інших видів ресурсів.

Віртуальні кафедри є інноваційним цифровим простором для професійного розвитку педагогів, вони можуть здійснювати наукову і практичну комунікацію фахівців з різних галузей і закладів освіти, споживачів освітніх послуг, реалізувати освітні технології на засадах міждисциплінарного підходу.

У соціально-педагогічному контексті відкритий університет дозволяє задовольнити потреби суспільства, культури, економіки, управління. В особистісному вимірі його діяльність спрямовується на забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії відповідно до різноманітних освітніх запитів, розширення аудиторії споживачів освітніх послуг [3].

Трансформаційне навчання на основі цифрових технологій у післядипломній освіті має відповідний науково-методичний супровід і нормативно-правове забезпечення, що створює передумови для безперервності, доступності, варіативності, можливості вибору змісту і форм професійного розвитку педагогів.

Одним із актуальних змістових напрямів професійного розвитку педагогів в освітній цифровій екосистемі УВУПО є освіта для миру. Це

широке коло проблем охоплює освітньо-філософський аспект переходу від війни до миру, особливості організації освітнього процесу з урахуванням відповідних умов, сприяння психологічному благополуччю учасників освітнього процесу, комунікації з громадянським суспільством тощо. Актуальність трансформації професійного розвитку педагогів у контексті освіти для миру зумовлена новими цілями освіти, необхідністю опанування гуманістичних цінностей, гнучкого реагування на соціально-економічну ситуацію в країні, регіоні, громаді.

Можна виокремити декілька змістових концентрів професійного розвитку педагогів, що створюються навколо основної ідеї – освіти для миру, а саме: освітньо-філософський аспект, управління закладами освіти, цифрові технології в освіті, психологічне благополуччя учасників освітнього процесу. Охарактеризуємо їхню сутність.

Перехід від діяльності в умовах війни до умов миру потребує розуміння педагогами сутності змін, які відбуваються.

Проблема освіти для миру досліджується спільно науковцями Національної академії педагогічних наук України та Комітетом педагогічних наук Польської академії наук. Зокрема, у збірнику наукових праць учасників VIII Українсько-польського / Польсько-українського наукового форуму (08–10 жовтня 2019 р.) висвітлено філософські засади та проблеми інтердисциплінарності освіти для миру і розвитку на засадах гуманістичної педагогіки. Проаналізовано питання наукової освіти у стратегіях сталого розвитку та особливості освіти для миру, національно-патріотичного виховання дітей і дорослих в умовах громадянського суспільства. Зокрема, розглянуто такі філософські основи освіти для миру: освіта як запорука миру і шлях до людини (В. Кремень), цивілізаційний і культурний виміри виховання для миру (Ф. Шльосек), філософія толерантності як урок освіти для миру (П. Саух, І. Саух), шляхи гуманізації шкільної освіти і педагогіки (Н. Дічек, М. Степаненко). Міждисциплінарний контекст освіти для миру знаходиться в центрі уваги С. Сисоєвої. Значенню освіти для миру в процесі розвитку людського капіталу присвячено статті Н. Ничкало. Ч. Плевка, О. Семенов, О. Шагаєва, що конкретизують проблему, зосередивши увагу на професійному розвитку вчителів. Нові перспективи освіти для миру відкривають цифрові технології в Українському відкритому університеті післядипломної освіти, що окреслені Л. Карташовою, М. Кириченком, В. Олійником, Т. Сорочан [5].

Як зазначає Г. Ситник, мир – це встановлення деякого порядку, правил взаємодії. Це потребує підвищення рівня взаємодії, встановлення нових правил регламентації поведінки. Можемо зробити висновки, що педагоги мають стати носіями і провайдерами цих правил, сприяти подоланню ворожості, бути прикладом ввічливості та культури спілкування. Тобто, за їх сприяння має формуватися культура миру як цивілізованої взаємодії, спілкування, діалогу в широкому комунікаційному просторі, досягнення компромісів між членами громади з різними, іноді

протилежними, поглядами.

Трансформація професійного розвитку педагогів на засадах освіти для миру має подолати наслідки гібридної війни, сформований в цей період особливий вимір агресивної поведінки, умотивований створенням паралельної реальності як поєднання елементів справжньої дійсності та уявної. Г. Ситник пояснює механізм впливу інформаційно-комунікативного простору в період гібридної війни на свідомість громадян. Учений стверджує, що смислова модель світу організує сприйняття реальності як цілісного комплексу фактів і явищ з відповідною оцінкою їхньої значущості. Те, що не вкладається у загальну модель світу, позначається як периферійне та вороже, спроможне зруйнувати реальність, а отже, від нього потрібно захищатися, вдаючись до певних дій, наприклад усіма способами вилучати із інформаційно-комунікативного простору. Окрім того, визначальною передумовою ведення гібридної війни є формування світового соціально-інформаційного та культурного простору. Він розглядається як основний механізм моделювання реальності відповідно до певного правила (завдання, цілей, смислів тощо). Головна мета цього механізму полягає в тому, щоб інтерпретувати реальним і справжнім те, що пропонується у цьому просторі, належним чином подане та «оцінене» відповідними «експертами», «аналітиками» тощо. Справжні факти та події замовчуються, або якщо це неможливо – витісняються на периферію цього простору. Тому псевдо реальність безперервно формується керованими ЗМІ, які лише підтримують та розвивають поширені в суспільстві уявлення у потрібному напрямку. Таким чином, сучасна гібридна війна передусім відбувається в соціально-комунікаційному просторі. Телевізійне та комп'ютерне середовище кардинально змінює всі елементи сприйняття реальності. Тому все населення залучене до кожної фази війни та бойових операцій, через що бойові дії відбуваються немовби у всій країні, а не тільки в зоні військових дій. Особливо, коли по території країн наносяться ракетно-бомбові удари на оперативну і навіть стратегічну глибину. При цьому практично втрачає значення обсяг руйнувань, жертви тощо. Головні події війни мають тільки те значення, яке їм надається в інформаційно-комунікаційному просторі та як вони інтерпретуються [6].

Виходячи з цих положень, освітньо-філософський аспект трансформації професійного розвитку педагогів має такі складники, як загально-філософські основи і міждисциплінарний контекст освіти для миру, міжнародний досвід подолання воєнної агресії, нові умови і способи комунікації в громаді і закладі освіти, медіаграмотність.

Загрозливі випробування під час війни позначилися на психологічному стані педагогів та інших учасників освітнього процесу. Тому при забезпеченні трансформації професійного розвитку в неформальній післядипломній освіті особливого значення набуває проблема психологічного благополуччя.

Дослідники О. Бондарчук, Н. Пінчук зазначають, що професійне психологічне благополуччя учасників освітнього процесу має складну структуру, яка містить когнітивну (цілісність й несуперечливість картини світу в учасників, адекватне розуміння поточної життєвої ситуації загалом і професійної діяльності зокрема, доцільності професійно-особистісного розвитку), афективну (переживання, яке поєднує почуття, зумовлені успішністю (або неуспішністю) професійної діяльності суб'єкта, його задоволеністю міжособистісними відносинами, спілкуванням у професійній діяльності, трансформацією професійного розвитку, кар'єрою тощо) та конативну (актуальна успішність професійної діяльності, готовність і здатність до професійного розвитку) складові. За результатами теоретичного аналізу літератури ними виокремлено декілька груп чинників професійного психологічного благополуччя освітян: 1) на макрорівні (рівні суспільства): соціально-економічна стабільність і ресурсність; орієнтація на сталий розвиток; політичні свободи та ін.; 2) на мезорівні (рівні освітньої організації): безпечне освітнє середовище, соціальна підтримка та якість стосунків з оточенням та ін.; 3) на мікрорівні (рівні особистості): цінність саморозвитку; позитивне мислення; емоційна зрілість; інтернальний локус контролю; професійна працездатність та ін.

Учені стверджують, що особливого значення набуває врахування зазначених чинників у підтримці професійного психологічного благополуччя освітян у кризових умовах воєнного стану, яку доцільно здійснювати як на управлінському рівні, так і рівні безпосередньої педагогічної взаємодії й особистісному рівні. Вони пропонують на управлінському рівні здійснювати моніторинг професійного психологічного благополуччя освітян з першочерговою увагою до психічного й емоційного стану учасників освітнього процесу, постійні комунікації з метою виявлення відповідного зворотного зв'язку й пережитого досвіду; створення й підтримка психологічного здоров'я освітньої організації, у тому числі психологічно безпечного освітнього середовища на базі регулярної комунікації керівника з працівниками, залучення колективу до генерації загальних рішень, поточних і стратегічних планів, пріоритетів розвитку для закладу освіти зараз і після перемоги, що корелюють з основними цілями й сенсами професійної діяльності і принципами людиноцентризму. О. Бондарчук, Н. Пінчук окремо наголошують на необхідності організації спеціального соціально-психологічного навчання освітян, спрямованого на розвиток їх здатності до створення, відновлення й самопідтримки високого рівня професійного психологічного благополуччя. підготовку й підвищення кваліфікації психологів з питань психологічного супроводу учасників освітнього процесу й сприяння створенню психологічно безпечного освітнього середовища [9].

Період завершення війни і повоєнного відновлення буде

характеризуватися перешкодами техногенного і безпекового характеру щодо організації освітнього процесу. Тому професійний розвиток педагогів на засадах освіти для миру має передбачати більш глибоке опанування ними цифрових технологій, що створюють передумови для подолання цих викликів. Дистанційне навчання, необхідний інструментарій і ресурси, наповнення контенту і сучасні методики викладання потребують окремої уваги у неформальній післядипломній освіті.

Особливого значення для трансформації професійного розвитку педагогів набуває управління закладом освіти. Як зазначено вище, мають відновлюватися інфраструктура, мирне життя в громадах, комунікація між учасниками освітнього процесу і їхнє психологічне благополуччя. Усе це має стати об'єктами управління, що потребуватиме оновлення навичок професійного управління в керівників освіти різного рівня. Вони першими сприйматимуть зміни і створюватимуть умови для трансформації професійного розвитку педагогів. Отже, крім контенту, який мають опанувати педагоги в системі неформальної післядипломної освіти, керівники закладів освіти потребують додаткових компетентностей для відновлення людських ресурсів.

Таким чином, можемо орієнтовно визначити змістові модулі, що забезпечать трансформацію професійного розвитку педагогів у неформальній післядипломній освіті, а саме: освітньо-філософський аспект освіти для миру; медіаграмотність; практичні навички комунікації і діалогу; забезпечення психологічного благополуччя учасників освітнього процесу; цифрові технології в освіті. Для керівників освіти – додатковий модуль з управління трансформацією професійного розвитку педагогів.

Трансформація професійного розвитку педагогів в умовах переходу від війни до миру і в повоєнний період потребуватиме не лише нового змісту, а й нових технологій. Одним із провідних принципів андрагогіки є навчання дорослих з опорою на досвід. Тому ми виокремлюємо сукупність експірієнс-технологій. Розуміємо це поняття як сукупність технологій освіти дорослих, основою яких є узагальнення, опанування, поширення і застосування різних видів досвіду особистості.

Досвід – слово латинського походження, позначає віддзеркалення свідомістю суб'єкту реальності, завдяки безпосереднім контактам із дійсністю. Як філософська категорія – фіксує цілісність і універсальність діяльності особистості, сукупність і єдність знань, навичок, почуттів, волі. Поняття досвіду розвивалось у протистоянні емпіризму та раціоналізму у діапазоні від визнання єдиним джерелом достовірного знання – до абсолютного несприйняття як джерела пізнання.

Досвід характеризує механізм соціального, культурного, історичного наслідування, відкриває шлях до особистого успіху, як правило, надає переваги у просуванні до власної важливої мети.

Досвід є найважливішим джерелом професійного розвитку. Опрацювання досвіду інноваційної діяльності (способи набуття, навички

осмислення, аналізу, узагальнення, застосування в різних умовах, передавання колегам) може розглядатись як нова інтеграційна компетентність педагога, яка в науковому аспекті ще не набула остаточного обґрунтування. Це зумовлює необхідність у системі неформальної післядипломної освіти застосовувати сучасні технології опанування професійного досвіду і професійного розвитку на його основі, які ми узагальнили терміном експірієнс-технології [7].

Післядипломна освіта реалізує важливу місію підготовки педагогів усіх інших ланок освіти (від дошкільної до вищої) до роботи в умовах переходу від війни до миру. У різні роки бажаним кінцевим результатом післядипломної освіти педагогічних і керівних кадрів уважалися різні новоутворення, а саме: кваліфікація, компетентність, педагогічна майстерність, педагогічна творчість тощо. Зараз у педагогічній науці та практиці поширене застосування категорії «професіоналізм», яка інтегрує уявлення про високий рівень професійної компетентності та діяльності.

Поняття професіоналізму стало одним із теоретичних концентрів післядипломної педагогічної освіти як складової освіти дорослих. Професіоналізм – сукупність компетентностей, які формуються в системі університетської освіти, розвиваються в системі післядипломної освіти на основі культурних, гуманістичних і демократичних цінностей й дозволяють фахівцю здійснювати професійну діяльність у сучасних соціально-економічних умовах.

Експірієнс-технології органічно вписуються в контекст професійного розвитку фахівців, оскільки мотивують до аналізу й переосмислення власного досвіду та досвіду колег, зміни звичної картини світу, моделей поведінки й професійної діяльності.

Експірієнс-технології вибудовуються за певною послідовністю етапів, на кожному з яких використовуються певні методи, що дозволяють фіксувати або представляти досвід (скрайбінг, відеоролик, презентація, інфографіка); передавати його (майстер-клас, воркшоп); формувати (практикум, тренінг) тощо.

Оскільки трансформація професійного розвитку передбачає опанування нових підходів до комунікації і діалогу, ми апробували таку технологію, як діджитал-діалог. Особливість технології в тому, що певна проблема обговорюється за участі різних студій, які можуть знаходитися в різних закладах, регіонах, країнах. Цифрові технології дозволяють модерувати діджитал-діалог для забезпечення вільного висловлювання думок учасників, розвитку культури спілкування.

Отже, період завершення війни та переходу до миру створить нову соціально-економічну ситуацію в країні, що актуалізуватиме проблему відновлення людського капіталу. Провідну роль у її вирішенні відіграватимуть педагоги закладів освіти різних типів і рівнів. Зміни умов і місії професійної діяльності потребуватиме розвитку і формування в них нових компетентностей і м'яких навичок, що є ознакою трансформації

професійного розвитку. Післядипломна освіта вже зараз розробляє нові підходи, зміст і технології забезпечення професійного розвитку педагогів, важливим складником якого має стати освіта для миру.

Нові цілі і завдання трансформації професійного розвитку педагогів зумовлюють використання нових технологій професійного розвитку, що ґрунтуються на основному принципі андрагогіки – навчанні на основі досвіду (експірієнс-технології), розвивають уміння комунікувати і вести діалог з різними аудиторіями (діджитал-діалоги), охоплювати навчанням великі аудиторії.

Процес трансформації професійного розвитку педагогів забезпечується у післядипломній освіті. Для технологічного і науково-методичного супроводу цього процесу створено освітню цифрову екосистему УВУПО та охарактеризовано її структуру і властивості.

Створені цифрова екосистема УВУПО, моделі управління й організації освітнього процесу, технології трансформації професійного розвитку педагогів забезпечують передумови для безперервності, доступності, варіативності, можливості вибору змісту і форм професійного розвитку. Розроблене інноваційне цифрове освітнє середовище в УВУПО сприяє залученню широкого контингенту слухачів, забезпеченню якості відкритої освіти та трансформації професійного розвитку педагогів.

Література

1. Вища освіта в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України: виклики і відповіді. Науково-аналітична доповідь / В.Г. Кремень, В.І. Луговий, П.Ю. Саух, І.І. Драч, О.М. Слюсаренко, Ю.А. Скиба, О.В. Жабенко, С.А. Калашнікова, Ж.В. Таланова, О.М. Петроє, О.Ю. Оржель, І.Ю. Регейло, М.В. Набок; за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ, 2023.

2. Кириченко М., Карташова Л., Сорочан Т. Відкритий університет як інноваційне освітньо-цифрове середовище професійного розвитку педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівних кадрів освіти (з досвіду українського відкритого університету післядипломної освіти). *Науково-методичні засади модернізації системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників в інформаційному суспільстві*: монографія / за заг. ред. проф. В.П. Сергієнка. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2021. 338 с. С. 307–331. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732093/> (дата звернення: 10.11.2023).

3. Кириченко М., Карташова Л., Сорочан Т. Цифрова екосистема «Український відкритий університет післядипломної освіти»: модель 6.0. «Вісник післядипломної освіти». Серія «Педагогічні науки». 2023. Вип. 25(54). С. 105–130. [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-25\(54\)-105-130](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-25(54)-105-130)

4. Кремень В. Г. Звіт про діяльність Національної академії педагогічних наук України у 2022 р. Київ : НАПН України, 2023. <https://doi.org/10.37472/zvit2022>

5. Освіта для миру. *Edukacja dla pokoju* : зб. наук. праць: у 2-х т. / редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.П. Коцур, Н.Г. Ничкало, Ф. Шльосек (заст. голови). Київ : Вид-во ТОВ. «Юрка Любченка», 2019. Т. 1; 2.
6. Ситник Г.П. *Філософія війни та миру* : курс лекцій. Київ : ТОВ "САК ЛТД.", 2023. 118 с. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/336/files/15bf2766-7d67-41dc-8d14-49d0c0b9d714.pdf> (дата звернення: 10.11.2023).
7. Сорочан Т., Гуржій А., Зайчук В., Карташова Л. Експірієнс-технології професійного розвитку педагогів у відкритому університеті. *Наука та освіта : зб. праць XVI Міжнар. наук. конф., 4–11 січ. 2022 р., м. Хайдусобосло, Угорщина* / за ред. А.В. Горошка. Хмельницький : ХНУ, 2021. 184 с. С. 26–31. (укр., рос., англ.). URL: <https://iftomm.ho.ua/docs/SE-2022.pdf> (дата звернення: 10.11.2023).
8. Сорочан Т. М. Про дослідження проблеми трансформації професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритого університету післядипломної освіти: за матеріалами наукової доповіді на засіданні Президії Національної академії педагогічних наук України, 21 груд. 2023 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. № 5(2). С. 1–6. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5235>
9. Bondarchuk O., & Pinchuk N. Professional psychological well-being of educators and features of their support in the current crisis conditions. *Kyiv Journal of Modern Psychology and Psychotherapy*. 2023. № 5(1). С. 5–14. <https://doi.org/10.48020/mppj.2023.01.01>
10. Mezirow J. Transformative learning as discourse. *Journal of Transformative Learning*. 2003. № 1. С. 58–63.

II. Особливості підвищення кваліфікації педагогів щодо ефективних механізмів виявлення і подолання освітніх втрат

О. Просіна, Ю. Шабала, Н. Волинець

З метою відповідності підвищення кваліфікації педагогічних працівників, оновлення змісту, форм і технологій запитам та освітнім потребам слухачів в умовах війни нами надаються відповідні методичні рекомендації.

Війна спричиняє переміщення і міграцію населення, тому соціальна значущість педагогічних працівників стає більш вагомою, а їхній професійний розвиток – критичною проблемою. І тому самі педагогічні працівники мають бути максимально захищені під час війни, мати безпечні умови праці, включаючи підтримку ментального здоров'я.

Під час війни виникає стрес не стільки через недостатню інформаційну грамотність, а через психологічні бар'єри, які перешкоджають як педагогічним працівникам так і їх учням. Технології можуть сприйматися як процес, який забирає права та авторитет вчителів щодо передачі знань учням. Водночас учні не завжди готові бути активними та незалежними у процесі навчання. Технології не завжди приносять зручності та поліпшення в освіті.

Зосередження на інноваціях у викладанні та розробці курсів є ключовим аспектом для забезпечення актуальності та якості освіти. Наразі слухачів курсів ПК мають високі очікування стосовно освітнього процесу, і вони сподіваються на інтерактивні та практичні заняття. Відтак, важливо надавати педагогічним працівникам можливість покращити свої навички у розробці інтерактивного навчального контенту та використовувати сучасні інформаційні та технічні ресурси для створення цікавих та ефективних уроків.

Психологічна підтримка та засоби мотивації також грають важливу роль у навчанні. Слухачі повинні бути мотивовані та відчувати підтримку для активного навчання.

Навчально-методичне забезпечення для підвищення кваліфікації керівників і педагогічних працівників у сфері освіти вимагає нашої уваги, оскільки залежить від нього якість навчального процесу та здатність здобувачів освіти до поглиблення тем і підвищення мотивації для навчання. Особливо важливим є розроблення ефективних механізмів виявлення та подолання освітніх втрат.

Ми рекомендуємо розробити таке навчально-методичне забезпечення, яке сприятиме формуванню готовності слухачів курсів до розроблення додаткового якісного освітнього вмісту викладання та навчання. Основною метою такого забезпечення має стати стимулювання мотивації і зацікавлення здобувачів освіти у глибокому вивченні матеріалу.

Загалом, навчально-методичне забезпечення має бути спрямоване на створення стимулюючого і розвиваючого, безпечного навчального середовища, яке підвищує якість освіти і мотивацію учнів до поглибленого вивчення теми. Такий підхід допоможе ефективно виявляти та подолати освітні втрати, а також підготувати слухачів до самостійного розроблення якісного освітнього вмісту з використанням сучасних технологій і ресурсів.

Умови війни вимагають особливої уваги до акцентування уваги на інклюзивній освіті, це стає надзвичайно важливим з таких причин.

- В інклюзивній освіті кожна дитина, незалежно від свого фізичного, психічного, соціального або економічного статусу, має можливість отримати якісну освіту. У військових конфліктах багато дітей опиняються в незахищених станах, і інклюзивна освіта може забезпечити їм шлях до розвитку і самореалізації.

- Інклюзивна освіта сприяє соціальній інтеграції дітей з різними особливостями. Це особливо важливо під час війни, коли суспільство дещо роздроблено і діти можуть відчувати відчуження. Інклюзивна освіта сприяє побудові більш толерантного та злагодженого суспільства.

- Під час війни виникають соціальні або етнічні розбіжності. Інклюзивна освіта сприяє побудові спільності та монолітності в суспільстві.

- Інклюзивна освіта сприяє формуванню громадянської свідомості, виховує дітей в дусі рівноправ'я, поваги до прав людини та громадянських цінностей. Це важливо для будь-якого суспільства, але особливо актуально в умовах війни, коли ці цінності є під загрозою.

- Для подолання наслідків травматичних досвідів, діти, які пережили війну, можуть мати травматичний досвід. Інклюзивна освіта може забезпечити їм підтримку та ресурси для подолання травм та відновлення психологічного здоров'я.

Забезпечення доступу до якісної інклюзивної освіти в умовах війни є не лише моральною, але і стратегічною необхідністю. Це допомагає будувати стійке та злагоджене суспільство, зменшує ризики рецидиву конфлікту та сприяє гідному майбутньому для всіх дітей, незалежно від обставин в їхньому житті.

Наведемо декілька ключових аспектів на яких варто акцентувати увагу під час розроблення навчально-методичного забезпечення для підвищення кваліфікації керівників і педагогічних працівників для виявлення та подолання освітніх втрат.

Розробка **інтерактивного навчального змісту** є ключовим аспектом. У реаліях сучасного освітнього процесу, де дистанційне навчання набуло великого поширення, важливо створити такі навчальні матеріали, які заохочують активну взаємодію між викладачами та слухачами. Інтерактивність в навчальних матеріалах дозволяє створити атмосферу співпраці та заохочує брати активну участь у навчальному процесі.

Один із способів реалізації інтерактивності – це використання сучасних інформаційних та технічних ресурсів. Мультимедійні матеріали, інтерактивні вправи, відеолекції, веб-семінари та інші інструменти дозволяють створити захопливі та ефективні заняття, які привертають увагу слухачів. Це важливо, оскільки цікавий та вмотивований навчальний матеріал сприяє покращенню засвоєння знань та розвитку критичного мислення.

Окрім цього, інтерактивність в навчальних матеріалах допомагає створити більш демократичне та співробітницьке навчальне середовище, де кожен слухач має можливість висловити свою думку, обговорити матеріал та співпрацювати з іншими колегами. Такий підхід сприяє розвитку комунікаційних навичок та спільної роботи, що є вкрай необхідним уміннями.

Підвищення інформаційної грамотності серед педагогічних працівників є важливою складовою сучасного освітнього процесу. Один із шляхів досягнення цієї мети – це запровадження спеціалізованих курсів та тренінгів для педагогічних працівників. Ці курси можуть охоплювати різноманітні аспекти інформаційної грамотності, включаючи роботу з веб-ресурсами, оцінку достовірності інформації, розвиток навичок критичного мислення та багато інших аспектів. Такі курси допомагають педагогам бути більш підготовленими до викликів, які ставлять перед ними сучасні технології та інформаційне середовище.

Крім того, підвищення інформаційної грамотності дозволяє педагогам бути більш відкритими до інновацій та ефективно впроваджувати їх у навчальний процес. Це сприяє покращенню якості освіти та забезпечує слухачів актуальними навичками та знаннями, які їм буде корисно в майбутньому.

Розвиток методів мотивації в навчанні є важливою складовою для стимулювання учнів до активного та продуктивного навчання. Психологія мотивації допомагає розуміти, яким чином стимули можуть впливати на навчальний процес та сприяти підвищенню інтересу до навчання. Важливо навчати педагогічних працівників, як створювати стимули для зацікавлення та поглиблення знань учнів.

Одним із підходів є використання позитивного підсилення, яке полягає в заохоченні учнів через надання їм винагороди чи похвали за досягнуті результати. Це може бути визнанням зусиль учня, наданням можливості обирати теми чи завдання для навчання, чи навіть заохоченням конкуренції між учнями. Такий підхід стимулює учнів до активності та бажання досягати кращих результатів.

Крім того, важливо навчати педагогічних працівників розрізняти індивідуальні мотиваційні особливості учнів та пристосовувати методи мотивації до конкретних потреб та інтересів. Це допомагає створити більш ефективний підхід до навчання та зберегти інтерес учнів протягом тривалого часу.

Вивчення технік оцінки успішності та надання зворотного зв'язку грає ключову роль у покращенні навчання та результатів у слухачів. Оцінка успішності визначає, наскільки слухачів розуміють матеріал і як вони можуть застосовувати отримані знання в практиці. Правильно структуровані методи оцінки допомагають андрагогам і педагогічним працівникам зрозуміти, на якому етапі навчального процесу виникли труднощі, і дозволяють приймати заходи для виправлення ситуації.

Надання зворотного зв'язку є важливою частиною оцінки успішності, оскільки воно дозволяє слухачам зрозуміти свої сильні та слабкі сторони, а також отримувати конкретні поради щодо покращення свого навчання. Андрагоги, які надають якісний зворотний зв'язок, сприяють мотивації слухачів і створюють атмосферу взаєморозуміння та підтримки.

Однак важливо пам'ятати, що оцінка та зворотний зв'язок повинні бути справедливими та об'єктивними. Вони повинні відображати реальні досягнення слухачів та надихати їх на подальший розвиток. Також важливо враховувати різноманітність стилів навчання та індивідуальні потреби слухачів, намагаючись надати зворотний зв'язок, який би відповідав їхнім потребам.

Загалом, правильно використана оцінка та зворотний зв'язок можуть значно покращити навчання та підтримати слухачів у досягненні кращих результатів.

Важливо акцентувати увагу і на **рефлексії**, яка грає важливу роль в контексті оцінки та зворотного зв'язку. Рефлексія означає самоаналіз і самооцінку навчального процесу, дозволяючи слухачам глибше розуміти власний прогрес, сильні та слабкі сторони. Це допомагає студентам розвивати навички самокерування і вдосконалювати свій підхід до навчання.

Рефлексія також сприяє більш об'єктивному сприйняттю оцінки та зворотного зв'язку. Вона допомагає студентам зосередитися на процесі навчання, а не лише на кінцевому результаті. Внаслідок цього, вони більш відкриті до конструктивної критики та здатні зосередити увагу на можливостях для покращення.

У контексті оцінки та зворотного зв'язку рефлексія сприяє вдосконаленню процесу, роблячи його більш індивідуалізованим та спрямованим на потреби кожного слухача. Вона допомагає створити атмосферу взаєморозуміння і співпраці між андрагогами та слухачами.

Зосередження на інноваціях у викладанні та розробці курсів є критично важливим в сучасному освітньому середовищі. Швидкі зміни в технологіях та суспільстві вимагають нових підходів до навчання, щоб відповідати потребам сучасних слухачів. Інновації в освіті включають в себе використання нових технологій, активні методи навчання, інтерактивні ресурси, онлайн-платформи та багато інших аспектів, які можуть зробити навчання більш ефективним та захоплюючим.

Використання інноваційних підходів дозволяє створити унікальні навчальні досвіди, які відповідають різноманітним стилям навчання та

індивідуальним потребам студентів. Це може включати в себе використання віртуальної реальності, ігрових елементів, онлайн-співпрацю та багато інших інтерактивних методів, які роблять навчання більш зацікавлюючим та ефективним.

Зосередження на інноваціях також допомагає залучити слухачів до навчання, оскільки вони більш зацікавлені в використанні новітніх технологій та інтерактивних методів. Це підтримує їхню мотивацію та заохочує активну участь у навчальному процесі.

Психологічна підтримка грає важливу роль у навчальному процесі, особливо коли слухачів та андрагоги переходять до навчання в онлайн-середовищі. Зміна навчального оточення та виклики, пов'язані з технологічними аспектами навчання, можуть призвести до стресу та психологічних труднощів учасників освітнього процесу.

Доступ до психологічної підтримки допомагає слухачам та андрагогам подолати ці труднощі та забезпечує їхню психологічну стійкість. Андрагоги можуть виявляти розуміння до потреб та емоцій слухачів, створюючи відкритий та підтримуючий навчальний контекст. Сприяти обміну досвідом та найкращими практиками щодо психологічної підтримки також є важливою ініціативою.

Слухачів, зі свого боку, повинні бути свідомі можливостей отримання психологічної допомоги та бути готовими звертатися за нею, коли це потрібно. Надання інформації про наявні ресурси та послуги психологічної підтримки є важливим завданням закладів ППО.

В умовах війни для подолання освітніх втрат на базі закладів післядипломної освіти може бути створена **мережа** для слухачів курсів підвищення кваліфікації яка може включати наступні етапи:

1. Визначити мету та завдання мережі: Які проблеми освітніх втрат має бути усунено? Які знання, навички або ресурси слухачі можуть отримати, щоб допомогти здобувачам освіти подолати освітні втрати?

2. Запросити слухачів долучитися: розповісти слухачам про мережу, її мету та завдання. Можна провести зустріч із зацікавленими слухачами, на якій вони почують про важливість цієї мережі та користь, яку вони можуть отримати від участі у мережі.

3. Створити платформу спілкування: Створити веб-сайт, форум, електронну поштову розсилку або іншу платформу для слухачів, де вони можуть обмінюватися ідеями, досвідом і ресурсами. Це може бути також онлайн-група в соціальних мережах або спільнота на платформі для співпраці.

4. Організувати різні заходи: провести для слухачів різні формати заходів, де вони зможуть отримати нові знання і навички щодо подолання освітніх втрат. Запросити експертів і знавців відповідної теми для проведення цих заходів (в із числа слухачів також).

5. Постійна підтримка і обмін ідеями: зробити мережу активною і живою, забезпечуючи постійну підтримку слухачів у їхній роботі. Залучати

лідерів мережі, які будуть стимулювати обмін ідеями, розробкою та впровадженням нових підходів до подолання освітніх втрат.

6. Оцінка результатів: Провести оцінку результатів роботи мережі, щоб з'ясувати, наскільки ефективними були заходи та які користі вони принесли слухачам. Це може бути через опитування, інтерв'ю або спостереження. Важливо регулярно звітувати про прогрес та успіхи мережі, а також залучати до співпраці різні сторони, такі як: заклади ППО, громадські організації та інші освітні партнери. Ці етапи можна удосконалити або змінити; або як кінцевий результат це може бути якийсь освітній продукт в результаті такої співпраці в мережі.

III. Психологічна складова подолання освітніх втрат в умовах підвищення кваліфікації

О. Бондарчук, Н. Пінчук

За результатами дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році, проведеного Державною службою якості освіти України за підтримки проекту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe) ДСЯО України 30 % учнів/учениць не мали постійного доступу до освітнього процесу в умовах широкомасштабної війни, причому на Півдні України ця цифра сягала 40 % <https://sqe.gov.ua/tretina-uchniv-v-umovakh-viyni-ne-mali-po/>

Відповідно йдеться про доволі великі освітні втрати, які слід коригувати й надолужити, щоби забезпечити якісну освіту в умовах викликів сьогодення <https://www.youtube.com/watch?v=uYDwkVq5Qg8>

Слід зазначити, що екстремальний стрес, зумовлений перманентним впливом широкомасштабної війни, негативно позначився на всіх учасниках освітнього процесу. Тому першочерговим психологічним завданням подолання освітніх втрат є **сприяння підтримці та відновленню психічного й психологічного здоров'я усіх учасників освітнього процесу**, в тому числі й педагогічних працівників.

У преамбулі до Статуту Всесвітньої Організації Охорони здоров'я (ВООЗ/WHO) акцентується увага на тому, що зазначений феномен є станом повного фізичного, душевного та соціального благополуччя, а не лише відсутністю хвороб та фізичних дефектів. https://apps.who.int/gb/bd/pdf_files/BD_49th-en.pdf#page=6

На наш погляд, можна виокремити такі рівні здоров'я в цілому:

- **фізичний**: фізичне здоров'я, що є основою для розгортання цілісної системи здорової особистості в контексті здорового образу життя. Воно визначається функціональними можливостями органів і систем людського організму, що забезпечують енергію для повсякденного життя, полегшують адаптацію до навколишнього середовища, допомагають виживати в екстремальних ситуаціях;

- *психічний*: психічне здоров'я, що характеризує психічну діяльність індивіда з огляду на адекватність сприйняття реальності та реакцій на зовнішні подразники; забезпечує саморегуляцію поведінки та діяльності, адекватну умовам довкілля; сприяє динамічній рівновазі людини з довкіллям і соціальним середовищем, дозволяє людині повноцінно виконувати соціальні функції);

- *соціальний і духовний*: психологічне здоров'я, що є інтегративною динамічною характеристикою особистості, сутність якої полягає в поступовому усвідомленні та прийнятті особливостей свого психічного розвитку, своєї особистості, своєї індивідуальності, активній позиції самої людини, її зацікавленості у своєму психічному розвитку, особистісному та духовному зростанні, орієнтації не лише на зовнішні норми, але й на внутрішні орієнтири, гармонізації стосунків зі світом. Фактично психологічне здоров'я людини визначається насамперед тим, наскільки в неї пробуджений інтерес до самопізнання, самовизначення, самореалізації свого творчого Я, духовні цінності, бажання підтримувати й розвивати життя на Землі. Контекст соціального на даному рівні визначається насамперед соціальною відповідальністю людини за життя.

При цьому визначаємо такі основні критерії та індикатори психологічного здоров'я, що лише в сукупності визначають його сформованість: https://www.youtube.com/watch?v=wu_3WBBpfy0

1. *Автопсихологічна компетентність*, орієнтація на здобуття знань про внутрішній світ людини, умови та можливості його розвитку, усвідомленість власних потреб, мотивів, емоцій, думок, способів дій, власного призначення в світі, адекватна самооцінка, здатність до саморегуляції та самоконтролю.

2. *Детермінація поведінки мотивами особистісного та духовного розвитку*, самовдосконалення, ціннісне ставлення до здоров'я, пріоритет духовних цінностей.

3. *Незалежність, самостійність і відповідальність* вибору позиції, життєвого шляху, вчинків.

4. *Максимально творче використання суб'єктом своїх здібностей*, схильностей у процесі просоціальної діяльності за покликанням.

5. *Конструктивне ставлення до життєвих труднощів*, негативного зворотного зв'язку та життєвих труднощів.

6. *Гуманістична спрямованість і асертивність*: ставлення до себе та інших як до гідної особистості, повага до потреб і прав інших людей та своїх власних, сприяння іншим людям у задоволенні їхніх базових потреб, сприяння розвитку інших і саморозвитку.

7. *Відкритість зовнішньому світу*, реалістичне, вільне від забобонів та упереджень сприйняття дійсності та здатність на цій основі установлювати гармонійні міжособистісні стосунки, використовувати адекватні ситуації копінг-стратегії.

Як наслідок, йдеться про психологічне благополуччя особистості, задоволеність собою і своїм життям у цілому.

Щодо умов підтримання й відновлення психологічного здоров'я слід зазначити, що під час випробувань й викликів сьогодення надзвичайно важливе значення набуває здатність особистості до саморегуляції, яка забезпечує підтримку балансу між психічними витратами й відновленням особистісних ресурсів. На *рівні особистості* йдеться про активізацію своєї діяльності в діяльності, яка по можливості покращує світ чи принаймні простір навколо себе. При цьому варто приймати свої можливості, не вимагати від себе неможливого, випалюючи всі ресурси, натомість працювати розмірено, зберігати звички й ритуали буденного життя, за потреби – конструювати нові. Бажано періодично відволікатися від новин, і разом з тим проживати свої емоції, підтримуючи зв'язок із людьми, які складають екологічне коло спілкування, не відмовлячи собі в маленьких радощах. [https://doi.org/10.58442/2522-9931-2023-25\(54\)-28-43](https://doi.org/10.58442/2522-9931-2023-25(54)-28-43)

Відповідно у процесі підвищення кваліфікації освітян йдеться про впровадження спекурсів та інших видів навчальних занять, що мають на меті вдосконалити їх психологічну компетентність з означеного питання.

З іншого боку в умовах підвищення кваліфікації доцільно брати до уваги рівень ***особистісної готовності педагогічних працівників до подолання освітніх втрат та сприяти його підвищенню***.

Серед складових особистісної готовності виокремлюємо:

1) *ціннісно-мотиваційну* – сукупність цінностей і мотивів, що зумовлюють позитивне ставлення педагога до подолання освітніх втрат, прагнення долати освітні розриви й втрати, орієнтуючись на партнерські стосунки з учасниками освітнього процесу, гуманістична, людиноцентристська спрямованість педагога, позитивне, неупереджене ставлення до освітніх втрат, бажання їх долати;

2) *когнітивно-операційну* – сукупність знань про зміст, прояви, стратегії подолання освітніх втрат і сукупність відповідних умінь і навичок, що ґрунтуються інтелектуальному досвід освітян, зокрема, знання особливостей й причин виникнення освітніх розривів і втрат, інструментарію їх моніторингу, технологій й технік подолання, уміння їх адекватно застосовувати в практиці професійної діяльності;

3) *емоційно-регулятивну* – сукупність переживань, що дозволяють адекватно реагувати на ситуацію взаємодії з учнями, що потребує подолання освітніх втрат, здатність до попередження й подолання негативних психічних станів, їх саморегуляції й сприяння регуляції в учасників освітнього процесу, емпатійність, емоційна зрілість у цілому;

4) *комунікативно-організаційну* – сукупність комунікативних властивостей і здібностей, що забезпечують конструктивне спілкування у процесі подолання освітніх втрат, прийняття індивідуальності учасників освітнього процесу, безоцінні висловлювання у взаємодії з ними,

терпимість до дискомфортних станів навколишніх людей, здатність до організації спілкування на засадах комунікативної толерантності тощо.

При цьому можна виокремити такі етапи психологічної підготовки педагогічних працівників до подолання освітніх втрат в умовах підвищення кваліфікації:

1) підготовчий етап – ініціювання мотивації педагогічних працівників розвинути психологічну готовність до подолання освітніх втрат;

2) діагностичний – усвідомлення й рефлексія освітянами вихідного рівня особистісної готовності до відповідної діяльності;

3) праксеологічний – опанування необхідних знань і відпрацювання відповідних умінь та навичок володіння інструментами вимірювання освітніх розривів і втрат, а також їх коригування й подолання;

4) акмеологічний – розвиток здатності до творчого застосування здобутків під час виконання самостійних завдань у процесі професійної діяльності.

У ЦПО ДЗВО УМО апробований потужний методичний інструментарій, який дозволяє розв'язати зазначені завдання як в режимі онлайн, так і оф лайн. Так, на підготовчому етапі показали свою ефективність тематичні дискусії, мозкові штурми, лекції, спрямовані на актуалізацію установки на розвиток готовності до подолання освітніх втрат. На діагностичному етапі – практичні заняття у форматі психологічного практикуму з діагностично-рефлексивними процедурами, що забезпечували самопізнання слухачами курсів ПК рівнів розвитку готовності та її складових до подолання освітніх втрат. На праксеологічному етапі варто використовувати семінарські заняття у форматі тренінгу, рольові ігри, Case-study та ін. На акмеологічному етапі доцільним буде виконання спеціальних вправ (ведення щоденників, рефлексивний аналіз поведінки у проблемних ситуаціях подолання освітніх втрат та ін.) у процесі самостійної роботи.

IV. Цифрові технології для виявлення та реалізації механізмів компенсування освітніх втрат й освітніх розривів на деокупованих територіях

С. Антощук, Л. Карташова

Від початку російської загарбницької війни проти України значних втрат зазнають всі галузі національної економіки (промисловість, будівництво, сільське господарство, торгівля, управління) й освітня галузь у тому числі. «...освітня система України постраждала значно серйозніше, ніж освітні системи більшості інших країн. Це пов'язано з тим, що значна частина українського учнівства й студентства не може повернутися до нормального режиму навчання вже більш ніж упродовж трьох років: спочатку на заваді цьому була пандемія COVID-19, а із лютого 2022 року – повномасштабна агресія російської федерації проти України» [3]. Збройна агресія вплинула значно сильніше ніж карантинні обмеження, на всіх учасників освітнього процесу (здобувачі, викладачі, допоміжний персонал) та на всі заклади освіти незалежно від рівня (дошкільні, позашкільні, середньої, професійної, фахової передвищої, вищої, післядипломної) освіти.

Війна в Україні значно ускладнила доступ учнівства до освіти та сильно впливає на її якість. Загалом можна виділити низку проблем, що можуть позначитися на результатах навчання українського учнівства в умовах війни [3]:

1. Проживання на тимчасово окупованих територіях.
2. Проживання в зоні активних бойових дій.
3. Зміна місця проживання.
4. Руйнування закладів освіти.
5. Повітряні тривоги.
6. Відімкнення електроенергії.

Як зазначено в аналітичному звіті «Вища освіта в Україні: зміни через війну»: Повномасштабне вторгнення російських військ 24 лютого 2022 року в Україну завдало ще більшого удару українській системі вищої освіти порівняно з роками дії карантинних обмежень. Руйнування інфраструктури ЗВО, проблема людського капіталу, а також відновлення освітнього процесу в умовах воєнного стану стали справжніми викликами. ...українські ЗВО лише частково адаптувалися до навчання в умовах запровадження загальнонаціонального або місцевого локдаунів. З одного боку, навчання продовжувалося у дистанційному форматі, курси та освітній процес було переведено у хмарне середовище, збільшилося використання різних цифрових навчальних інструментів [8].

«...фахівці сходяться в думці, що навчальні втрати можуть стати причиною довгострокових економічних втрат і що вирішення цієї проблеми має бути основним політичним завданням для урядів, які прагнуть підвищити кваліфікацію людського капіталу для

довгострокового зростання ВВП» [10]. Тому повоєнний розвиток освіти в Україні, насамперед, на деокупованих територіях, та мінімізація освітніх втрат має стати першочерговим завданням.

Частиною Плану відновлення України стала представлена наприкінці 2022 року на засіданні Уряду Програма великої трансформації «Освіти 4.0: український світанок» [1], що передбачає:

- відновлення та розвиток української освіти за принципами європейської інтеграції;
- відбудову зруйнованої інфраструктури з урахуванням сучасних технологій безпеки та будівництва;
- інтеграцію українського та європейського освітнього простору;
- відповідність системи освіти технологічним принципам Industry 4.0;
- цифровізація у сфері освіти (планується створення сучасної цифрової освітньої інфраструктури, розвиток цифрового контенту для освітян та запуск цифрового освітнього паспорта в смартфоні).

У підсумку, виконання програми «Освіта 4.0: український світанок» має суттєво вплинути на економіку, зокрема через збереження та примноження інтелектуального потенціалу [8].

Адміністрації ЗВО зазначають, що у відновленні навчання під час воєнного стану їм став у пригоді попередній досвід запровадження дистанційного формату навчання, пов'язаний зі стрімким поширенням COVID-19. Однак слід підкреслити, що в усій системі вищої освіти України під час «ковідних» навчальних років не відбулося повноцінного та системного переходу до дистанційного навчання як «new normal», натомість більшість сподівалася, що зі зняттям карантинних обмежень навчання повернеться до «business as usual». І тут маємо не лише проблеми фінансування, браку технічних ресурсів, доступу до ліцензованого програмного забезпечення, а й адаптації навчальних курсів до дистанційного формату, недостатньої обізнаності викладачів із методиками ефективного викладання саме в дистанційному форматі, а тому і вкрай обмеженого застосування цих методик [11]. Існує велика ймовірність, що на деокупованих територіях ми будемо мати ці ж проблеми в освіті.

Як зазначено в інформаційно-аналітичному збірнику «Освіта України в умовах воєнного стану» [5]: На повоєнний період основними завданнями розвитку української освіти визначено: коригування освітніх програм відповідно до навчальних втрат, спричинених війною; відновлення освітнього процесу на охоплених війною територіях, а також інфраструктури навчальних і наукових закладів; забезпечення психологічної підтримки учасників освітнього процесу, запровадження програм їх психологічної реабілітації, адаптації, підтримки у воєнний і післявоєнний періоди; відновлення повномасштабного зовнішнього незалежного оцінювання при вступі й атестації студентів; продовження реалізації реформи НУШ, створення доступного та безпечного цифрового

освітнього й дослідницького середовища; забезпечення підготовки кваліфікованих фахівців для потреб економіки країни з використанням можливостей дуальної освіти, державноприватного партнерства, запровадження фінансової автономії закладів вищої освіти; відновлення грантової підтримки наукових і науково-технічних розробок Національним фондом досліджень України; прискорення інтеграції в європейську та світову освітню й дослідницьку сфери.

На слуханнях у Комітеті Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій [9] серед механізмів, які можна розглядати як потенційні інструменти для подолання освітніх втрат в Україні, були виокремлені наступні:

- виділення додаткових годин для індивідуальних та групових консультацій;
- розробка гейміфікованих цифрових освітніх ресурсів;
- платформи репетиторства чи/або тьюторингу.

Експерти Українського центру оцінювання якості освіти [3] проаналізували переваги та недоліки різних механізмів подолання навчальних втрат та виділили найбільш прийнятні для України:

- другорічництво;
- навчання під час канікул;
- репетиторство за державний кошт;
- створення інтеграційних класів;
- перегляд та адаптація освітніх програм;
- розроблення додаткового контенту з ключових навчальних тем;
- розроблення додаткового якісного освітнього контенту, акцентованого на темах, що потребують надолуження;
- методична підготовка вчителів до роботи з учнями, які мають навчальні втрати;
- посилення шкільної автономії та взаємодії й співпраці вчительства.

Водночас зауваживши, що «жоден з перелічених заходів не є панацеєю для подолання втрат у навчальних досягненнях учнівства. Усі ці, а також інші потенційно доцільні кроки можуть мати позитивний вплив лише в комплексі, за продуманої їх організації та врахування ризиків» [3].

У Комітеті Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій під час слухань 7 червня 2023 року [9] аналізувався також міжнародний досвід, який визначив поновлення навчального процесу як ключову умову мінімізації освітніх втрат. Рамка відновлення навчання RAPID (Reach&retain, Assess, Prioritize, Increase, Develop), запропонована ЮНІСЕФ, охоплює такі дії:

- охопити (Reach) кожну дитину та утримати (retain) її в школі;
- оцінити (Assess) її поточний рівень знань;

- пріоритезувати (Prioritize) базові знання/навички (фундаментальні основи), передусім з читання і математики;
- підвищити (Increase) інтенсивність наздоганяльного/компенсаторного навчання, щоб надолужити пропущений матеріал/втрачені знання;
- розвивати (Develop) психосоціальне здоров'я та благополуччя (UNESCO, UNICEF, World Bank, 2022).

Учасники слухань також розглядали й інший міжнародний досвід щодо реалізації механізмів компенсування освітніх втрат й освітніх розривів, а саме:

ЮНЕСКО пропонує генералізовані інструменти компенсації освітніх втрат.

Консолідація змісту освіти (навчальних програм та навчально-методичного забезпечення) відповідно до рівнів навчальних досягнень учнів, а не стандартів освіти. Такий підхід передбачає виокремлення для навчання ключового матеріалу, навіть якщо цей матеріал зазвичай вивчався в попередніх класах.

Збільшення кількості навчальних годин. Рекомендовано варіанти подовження навчального дня, навчального року, запровадження літньої школи для всіх учнів чи тих, хто її потребує. Важливо ретельно обміркувати, які заходи будуть найбільш прийнятними в даному контексті, а також які стимули і компроміси для вчителів, учнів та їхніх родин, щоб максимізувати відвідуваність.

Підвищення ефективності навчання. Щоб підвищити ефективність, освітні системи повинні підтримувати ініціативи, які збільшують обсяг навчання, що відбувається в класі. Існує декілька ефективних заходів:

1) цілеспрямоване навчання, яке передбачає оцінювання рівня підготовки учнів і групування учнів за рівнем знань, а не за віком чи класом, на певні проміжки часу протягом навчального дня та канікулярних періодів. Вчителі пристосовують викладання до рівня навчання учнів, а не до передбачуваного початкового рівня чи очікуваного за навчальною програмою. Моделі цілеспрямованого навчання включають групування за рівнями навчання протягом певних періодів навчального дня, табори інтенсивного навчання протягом навчального року або моделі літніх таборів;

2) структурована педагогіка – це комплексний і послідовний пакет заходів, спрямованих на покращення викладання та навчання в класі. Програми включають посібники для вчителів, які містять щоденні плани уроків, тренінги та коучинг для вчителів, щоб зміцнити навички викладання цих уроків, а також матеріали для учнів, які надаються у співвідношенні 1:1. Зазвичай існують інструменти для моніторингу прогресу навчання в класі та суттєва підтримка шкіл і вчителів. Технології можуть бути використані для полегшення структурованих педагогічних втручань, але лише за наявності таких передумов, як доступ до

програмного забезпечення, цифрової архітектури, надійного зв'язку та навичок роботи з цифровими технологіями;

3) репетиторство в малих групах. Існують переконливі докази того, що репетиторство може суттєво підвищити успішність учнів, особливо серед учнів з низьким рівнем успішності, але ефективність цього підходу значною мірою залежить від розміру групи та частоти занять. Репетиторство є найбільш ефективним, коли на одного репетитора, який може бути вчителем, найманим асистентом або волонтером, припадає від одного до чотирьох учнів. Навчання може відбуватися під час шкільних занять або після них, віч-на-віч або онлайн, залежно від того, що відповідає контексту;

4) програми самонавчання дають змогу учням поступово просуватися до оволодіння базовими навичками. Самонавчання можна використовувати з обмеженим втручанням і керівництвом викладача. Вправи можуть виконуватися за допомогою олівця та паперу, або в системах, де є відповідні технології в школах чи вдома, корекція може відбуватися за допомогою комп'ютерних програм самонавчання (UNESCO, UNICEF, World Bank, 2021).

Ліквідація цифрового розриву в освіті. Країнами ЄС схвалено політичну ініціативу для підтримки стійкої й ефективної адаптації систем освіти та навчання країн-членів ЄС до цифрової ери – «План дій щодо цифрової освіти на 2021–2027 роки» (Digital Education Action Plan (2021–2027)). Цим документом затверджено довгострокове стратегічне бачення високоякісної, інклюзивної та доступної європейської цифрової освіти.

Андреас Шляйхер, директор із питань освіти в Організації економічного співробітництва та розвитку, досліджував освітню ситуацію в країнах, що зазнали природних катаклізмів та воєн, запропонував власне бачення стратегії для урядів і надав такі поради:

- сформуванню нове бачення освітнього процесу, а тоді надолужувати прогалини;
- паралельно з навчанням передбачити емоційну підтримку;
- використовувати цифрові технології;
- використати програми наставництва, які довели свою ефективність у світі;
- зробити усе, щоб не залишати дітей на повторний рік.

Програма наставництва, яка успішно спрацювала у Великобританії, фінансується урядом і передбачає, що викладацький склад поєднує три групи: програми онлайн-викладання, онлайн-репетиторства та заняття зі студентами університетів у ролі викладачів.

Схожа система є також в Іспанії, де використовують кваліфікованих викладачів для онлайн-навчання та репетиторства. Її реалізували в Мадриді та Каталонії у 2020–2021 роках, коли школи вже відновили роботу. Менторів відбирали, вони отримували плату та різні вигоди від

викладання. Менторство також було спрямовано на надання психосоціальної та емоційної підтримки.

Найбільш переконливий результат в окремих штатах США дає офлайн-репетиторство в малих групах по 2–6 школярів. Місцева громада оплачує працю репетиторів. У штаті Теннессі збираються надати таку допомогу 50 тис. учнів.

Італія застосовує ще один принципово інший спосіб допомогти учням: збільшує штат школи, щоб на кожного вчителя припадало менше дітей. Йому віддають перевагу 22 % країн, які намагаються подолати освітні втрати. Торік в Італії додатково набрали 24 тис. педагогів.

У Сенегалі для всіх школярів, які не засвоюють шкільну програму з 1-го до 5-го класів, створили двомісячні літні курси.

У Німеччині набирають помічників вчителів з-поміж педагогів-пенсіонерів та студентів педагогічних закладів вищої освіти. Вони не викладають, але допомагають із повторенням матеріалу. Це значно підвищує кількість часу та уваги, які отримує кожен школяр. На державному рівні по всій країні надають фінансову допомогу школам, де найбільше дітей із соціально-незахищених родин, а також створюють для школярів безкоштовні державні курси підготовки до іспитів.

Крім цього, у європейських країнах існують так звані програми надолуження (catch-up programs), які також продемонстрували свою ефективність. Наприклад, у Великій Британії такі програми існували до пандемії. Нині зазначені програми успішно впроваджуються у закладах загальної середньої освіти у Житомирській області.

За прикладом програм академічного тьюторингу Іспанії, Італії та Британії в Україні спільно з Громадською організацією «Навчай для України» та Світовим Банком успішно реалізується масштабний проект «Освітній суп», який розпочався у квітні 2022-го року. Він передбачає безкоштовні онлайн-заняття зі шкільної програми у форматі академічного тьюторингу для учнів 5–10-х класів з української мови, математики та історії України. Цей проект є першим і поки що єдиним проектом, спрямованим на компенсацію освітніх втрат, та охопив уже 7000 дітей і 500 вчителів, які здобули тьюторські компетентності. Як засвідчили попередні результати проекту, 6 тижнів занять з тьютором дорівнює трьом місяцям додаткового навчання з кожного предмету.

Провівши дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році, Державна служба якості освіти України представила його результати 19 квітня 2023 року, на підставі яких вдалося виявити ключові чинники, що призводять до освітніх втрат, та розробити рекомендації для органів державної влади, громад і безпосередньо шкіл щодо подолання цих втрат. Серед запропонованих рекомендацій є такі як:

- забезпечити моніторинг результатів навчання здобувачів освіти з використанням діагностичного інструментарію;

- здійснювати адаптивне гнучке планування, яке б передбачало перерозподіл навчального часу між темами, або розробляти власні навчальні програми, коригуючи зміст та результати навчання з урахуванням виявлених освітніх втрат;

- продовжити працювати над створенням методичної системи підтримки індивідуальної освітньої траєкторії учнів шляхом проведення індивідуальних занять, факультативів відповідно до навчального плану та/або за запитами учнів, консультацій з учнями для усунення прогалин у знаннях із предмету, розробки завдань різних рівнів складності для окремих учнів;

- посилити роботу в частині надання підтримки педагогічним працівникам щодо підвищення кваліфікації та професійного вдосконалення з питань методики роботи в умовах змішаного навчання [6].

Слід зауважити, що для реалізації механізмів компенсування навчальних втрат педагогам необхідно використовувати цифрові інструменти і технології та мати відповідний рівень цифрової компетентності.

Цифрова компетентність передбачає впевнене та критичне використання цифрових технологій у професійній діяльності, повсякденному житті та спілкуванні [10].

Оволодіння педагогічними та науково-педагогічними працівниками певними цифровими інструментами і технологіями сприятиме якісному проведенню моніторингу, що дозволить оцінити поточний рівень знань здобувачів освіти, виявити прогалини і потреби щодо психологічної підтримки, а також реалізації на деокупованих територіях механізмів компенсування освітніх втрат й освітніх розривів, таких як: впровадження змішаного або дистанційного навчання; проведення онлайн репетиторства чи/або тьюторингу; збільшення онлайн-комунікацій зі здобувачами освіти, які цього потребують; розроблення додаткового цифрового контенту з ключових навчальних тем, які сприятимуть їх кращому засвоєнню; розроблення додаткового якісного освітнього контенту, акцентованого на темах, що потребують надолуження; використання в освітньому процесі гейміфікованих цифрових освітніх ресурсів; застосування цифрових технологій для співпраці та комунікації.

Для забезпечення розвитку цифрової компетентності керівних, науково-педагогічних та педагогічних працівників закладів освіти кафедрою відкритих освітніх систем та інформаційно-комунікаційних технологій Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» розроблено та проводяться тематичні та авторські курси. Тематика курсів в межах формальної освіти, які пропонуються в 2024 році слухачам, доволі широка від персональних Веб-ресурсів педагога і цифрових інструментів до хмарних технологій та цифрового середовища закладу освіти (див. табл.). Більш детально з довгостроковими і короткостроковими курсами та їх тематикою щодо

підвищення рівня цифрової компетентності можна ознайомитися на офіційному сайті Університету (<http://surl.li/mfxsg> та <http://surl.li/mfxtfhttp://umo.edu.ua/proghrami-speckursiv-ta-inshikh-korotkostrokovikh-form-pidvishhennja-kvalifikaciji/kafedra-vidkritikh-osvitnikh-sistem-ta-informacijno-komunikacijnikh-tekhnologhij>).

Таблиця

Перелік тематичних, авторські курсів підвищення кваліфікації на 2024 рік кафедри відкритих освітніх систем та інформаційно-комунікаційних технологій

№ з/п	Тема	Загальна кількість годин/кредитів ЄКТС за навчальним планом
1	Хмарні технології в освітньому процесі	120–180 год. / 4–6 кред. ЄКТС
2	Інтерактивні технології змішаного навчання в закладах освіти	120–180 год. / 4–6 кред. ЄКТС
3	Сучасне цифрове середовище закладу освіти	120–180 год. / 4–6 кред. ЄКТС
4	Відкрита освіта: технології та принципи реалізації в закладі освіти	120–180 год. / 4–6 кред. ЄКТС
5	Цифровізація освітнього процесу	120–180 год. / 4–6 кред. ЄКТС
6	Персональні Веб-ресурси педагога в освітній практиці	120–180 год. / 4–6 кред. ЄКТС
7	Електронний навчальний курс: створення, впровадження та супровід	120–180 год. / 4–6 кред. ЄКТС
8	Дистанційне навчання в закладах освіти: технології, принципи, ресурси	120–180 год. / 4–6 кред. ЄКТС
9	Цифрові інструменти в діяльності педагога	120–180 год. / 4–6 кред. ЄКТС
10	Діджиталізація в освіті: формування цифрових компетентностей педагога-тьютора	120–180 год. / 4–6 кред. ЄКТС
11	Сервіси Google в освітньому процесі	120–180 год. / 4–6 кред. ЄКТС
12	Технології створення освітнього аудіовізуального контенту: навчальні фільми, кліпи, ролики тощо	120–180 год. / 4–6 кред. ЄКТС
13	Цифрові тренди EdTech для організації та підтримки освітнього процесу	120–180 год. / 4–6 кред. ЄКТС
14	Організаційно-методичні підходи розроблення цифрового освітнього контенту	120–180 год. / 4–6 кред. ЄКТС

Щоб підтримати і забезпечити безперервне підвищення особистого рівня професійних та цифрових компетентностей у системі неформальної освіти працює Український відкритий університет післядипломної освіти (<https://uvu.org.ua>). Який пропонує низку флеш-курсів та спецкурсів у дистанційному форматі:

1. Флеш-курс «Організація та підтримка дистанційного навчання в закладах освіти: формування цифрових компетентностей викладачів-

тьюторів (організаторів)» (автори: д-р пед. наук, проф. Т.М. Сорочан, д-р пед. наук, проф. Л.А. Карташова).

2. Технології та принципи дистанційного навчання: формування цифрових компетентностей педагога-тьютора (автори: д-р пед. наук, проф. Л.А. Карташова, ст. викл. Т.І. Шеремет).

3. Технології створення навчального відео (автор: канд. пед. наук, доц. Л.Г. Кондратова).

4. Створення онлайн-інтерактивних вправ (автор: А.В. Частаков).

5. Цифрові технології в роботі викладача коледжу (автори: канд. пед. наук Н.І. Гущина, канд. пед. наук, доц. Л.Г. Кондратова).

6. Цифрові технології у викладанні мистецтва (автор: канд. пед. наук, доц. Л.Г. Кондратова).

7. Використання сервісів Google for Education для організації дистанційного та змішаного навчання (автор: канд. пед. наук Н.І. Гущина).

8. Візуалізація дистанційного навчання (автор: канд. пед. наук, доц. Л.Г. Кондратова).

Додатково для підтримки освітянської спільноти, зокрема і тих, хто знаходиться на тимчасово окупованій території, науково-педагогічні працівники кафедри активно брали участь у проведенні безкоштовних вебінарів у межах акцій «Переможні обрії освіти» (2022) та «Освітня ватра перемоги» (2023). Усі вебінари науково-педагогічних працівників кафедри та аспірантів були присвячені питанням підготовки педагогів до використання цифрових інструментів і технологій для поліпшення освітнього процесу:

1. Цифровий двійник закладу освіти (Л. Карташова, д-р пед. наук, проф., Т. Сорочан, д-р пед. наук, проф.).

2. Сервіси Google як ефективний ресурс для організації дистанційного навчання в кризових умовах (Н. Гущина, канд. пед. наук, доц., Л. Кондратова, канд. пед. наук, доц.).

3. Цифрові інструменти для дистанційного навчання в кризових умовах (Л. Кондратова, канд. пед. наук, доц.).

4. Цифрове життя в освіті: що має вміти педагог у кризових умовах (Л. Карташова, д-р пед. наук, проф.).

5. Інструменти створення персонального сайту викладача (С. Ларін, канд. наук з держ. упр.).

6. Цифровий інструментарій для створення навчального контенту та супроводу навчання на відстані (С. Антошук, канд. пед. наук, доц.).

7. Практичне використання штучного інтелекту в освіті (аспірант Т.В. Лук'янчикова, С. Антошук, канд. пед. наук, доц.).

Отже, для якісної підготовки педагогічних працівників для реалізації ефективних механізмів виявлення та подолання освітніх втрат необхідно задіяти як систему формальної, неформальної та інформальної освіти.

Задля успішної реалізації механізмів компенсування навчальних втрат педагогів необхідно готувати до:

- розроблення, проведення та аналізу анкетування, опитування або тестування з використанням цифрового інструментарію (Google Форми, Mentimeter, Kahoot та ін.);
- застосування онлайн-комунікаційних сервісів (Zoom, Google Meet, Skype, Teams, BigBlueButton, JitSi та ін.) для проведення онлайн навчальних занять, вебінарів, консультацій, репетиторства або тьюторингу;
- використання різноманітних електронних освітніх платформ (Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams тощо) для управління навчальною груповою роботою;
- упровадження дистанційних та змішаних технологій навчання;
- роботи з хмарними сервісами (Google Workspace, Microsoft OneDrive, Dropbox та ін.) для створення захищеного середовища в якому можна дистанційно керувати процесами, автоматизувати частину рутинної роботи та організувати спільний робочий простір для всіх учасників;
- застосування цифрових інструментів (Padlet, Miro, Google Jamboard, Coggle, Ourboox тощо) для спільні роботи та виконання творчих і групових завдань;
- використання веб сервісів у процесі підготовки візуального матеріалу;
- створення інтерактивних вправ за допомогою онлайн сервісів (LearningApps, Wordwall, Quizizz, Kahoot тощо) для урізноманітнення процесу навчання та розроблення додаткового якісного цифрового освітнього контенту;
- запровадження елементів гейміфікації в освіту;
- використання штучного інтелекту для освітніх потреб педагогів;
- застосування цифрових технологій в синхронному й асинхронному режимах.

Цифровізація освіти відкрила нові можливості для науковців та освітян – це дотримання принципів неперервності та академічної мобільності; реалізація компетентнісного, діяльнісного та дослідницько-пізнавального підходів; організація особистісно-орієнтованого, адаптивного та проектного навчання; розвиток цифрової інфраструктури для вдосконалення цифрових компетентностей; диференціація та індивідуалізація процесу навчання; автоматизація окремих аспектів освітніх процесів, що вивільняє час для самовдосконалення, творчого пошуку і спілкування та багато іншого [12].

Отже, увага під час підвищення кваліфікації керівників і педагогічних працівників з питань ефективних механізмів виявлення та подолання освітніх втрат має бути зосереджена на цифрових технологіях, застосування яких забезпечить:

1. Можливість компенсувати недостатність аудиторного фонду в освітніх закладах.
2. Можливість охопити якомога більшу аудиторію здобувачів освіти на деокупованих територіях.
3. Доступність до навчальних матеріалів у зручний час, з будь-якого пристрою або місця.
4. Автономію здобувача освіти (індивідуальна траєкторія й темп навчання, задоволення особистісних потреб).
5. Мобільність всіх учасників освітнього процесу (здобувачів, викладачів, працівників закладів освіти, керівників).
6. Гнучкість освітнього процесу.
7. Розвиток цифрової компетентності суб'єктів освітнього процесу.

Література

1. Програма великої трансформації «Освіта 4.0: український світанок». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/12/10/Osvita-4.0.ukrayinskyi.svitanok.pdf> (дата звернення: 10.11.2023).
2. World Economic Forum. Catalysing Education 4.0. Investing in the Future of Learning for a Human-Centric Recovery. Insight Report. 2022. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Catalysing_Education_4.0_2022.pdf?fbclid=IwAR0vECakntEr6tnDlyxyII-E3qpC39XblapXQWmoQqt8-4fBUCfj3RVqeHc (дата звернення: 10.11.2023).
3. *Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання* / Г. Бичко, В. Терещенко. Київ: УЦОЯ, 2023. 30 с. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf (дата звернення: 10.11.2023).
4. Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році: Державна служба якості освіти України. Київ: ДСЯОУ, 2023. 64 с. URL: <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/yakist-osvity-v-umovah-viyny-web-3.pdf> (дата звернення: 10.11.2023).
5. Освіта України в умовах воєнного стану. *Інформаційно-аналітичний збірник*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> (дата звернення: 10.11.2023).
6. *Як компенсувати «освітні втрати»*: рек. для органів влади, засновників і директорів закладів освіти. URL: <https://sqe.gov.ua/yak-kompensuvati-osvitni-vtrati-rek/> (дата звернення: 10.11.2023).
7. *Педагогічний вісник. «Компенсаторна освіта Черкащини: соціально-педагогічний аспект»*. 2023. № 2(112). URL: http://oipoppe.net/public/pg_magazine/pdf/pv_2_2023.pdf (дата звернення: 10.11.2023).

8. *Вища освіта в Україні: зміни через війну*: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с. URL: <https://osvitanalityka.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in-Times-of-War.pdf> (дата звернення: 10.11.2023).

9. Про затвердження рекомендацій слухань у Комітеті на тему: «Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання»: *Рішення Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій, № 122 від 07 червня 2023 р.* URL: <https://kno.rada.gov.ua/uploads/documents/38605.pdf> (дата звернення: 10.11.2023).

10. Опис цифрової компетентності педагогічного працівника. Проект розроблений на виконання *Наказу МОН України № 38 від 15 січня 2019 року.* URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27905/1/digital_comp_teacher_Morze.pdf (дата звернення: 10.11.2023).

11. Євген Ніколаєв, Григорій Рій, Іван Шемелинець. У чужих стінах: як долають проблеми переміщені університети. Аналітика. Суспільство. 2022. URL: <https://voxukraine.org/u-chuzhyh-stinah-yak-dolayut-problemy-peremishheni-universytety> (дата звернення: 10.11.2023).

12. Карташова Л., Антощу С. Передмова. Формування цифрового освітнього середовища професійного розвитку фахівців в умовах відкритого університету післядипломної освіти: зб. *матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 21–22 черв. 2022 р.* [ред. кол.: Л.А. Карташова (голов. ред.), С.В. Антощук (тех. ред.)]. Київ : ДЗВО «Ун-т менедж. освіти», 2022. 189 с. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/732148/1/ЗБІРНИК%20МАТЕРІАЛІВ конференції 2022.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/732148/1/ЗБІРНИК%20МАТЕРІАЛІВ%20конференції%202022.pdf) (дата звернення: 10.11.2023).

V. Створення комфортного освітнього середовища і забезпечення якості освіти

Л. Сергеева, В. Купрієвич, О. Кошіль

Освітній процес в Україні продовжує тривати в умовах воєнного стану та характеризується інтенсивним пошуком нових підходів викладання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій.

В умовах війни важливого значення набувають питання створення комфортного освітнього середовища для здобувачів освіти та організації якісного освітнього процесу, особливо зважаючи на специфіку роботи зі здобувачами освіти, які знаходяться в прифронтових, деокупованих або тимчасово окупованих територіях.

І під час війни, і після її завершення головним завданням освітньої галузі є і буде забезпечення якості освіти на всіх рівнях. Тому цілком закономірним є те, що науково-педагогічні працівники намагаються створюють психологічно комфортне освітнього середовища для всіх учасників освітнього процесу. Освітня діяльність сьогодні проводиться в очному, дистанційному або змішаному форматах.

Технології дистанційного навчання допомагають зробити освітній процес якісним, а головне безпечним:

- потрібно вивчити способи організації освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання в закладах освіти в умовах воєнного стану;
- визначити рівень управлінської діяльності керівників закладів освіти з питань забезпечення освітнього процесу під час дистанційного навчання;
- дослідити, які управлінські моделі подолання освітніх втрат здобувачів освіти під час дистанційного навчання реалізуються на рівні закладу освіти;
- дослідити рівень готовності педагогічних працівників до організації дистанційного навчання;
- дослідити рівень технічного забезпечення дистанційного навчання.

В умовах війни важливого значення набувають питання створення комфортного освітнього середовища та організації освітнього процесу, особливо для тих здобувачів освіти, які отримали психологічну травму. З метою надання психоемоційної підтримки населенню під час війни, формування у педагогічних працівників навичок роботи з такими здобувачами освіти варто започатковувати короткотривалі курси щодо роботи з травмованими дітьми/учнями/здобувачами освіти.

Ми маємо величезні освітні втрати, які пов'язані з воєнними діями на території України. Маємо поступово усувати чинники, що викликають ці

освітні втрати (підтримка безпечного освітнього середовища, відновлення освітньої інфраструктури тощо). Доцільним видається ґрунтовне вивчення досвіду країн, зокрема і європейських, що зіткнулися з проблемою освітніх втрат внаслідок бойових дій та виробили інструменти компенсації.

Відтак, пропонуємо підвищення кваліфікації педагогічних працівників спрямувати:

- на вдосконалення теоретичних знань і формування практичних вмінь фасилітації освітнього процесу, який забезпечуватиме подолання освітніх втрат здобувачами освіти;
- на методичну підготовку педагогічних працівників щодо реалізації програм з надолуження освітніх втрат;
- на посилення формування основ психологічних знань і травма-інформованого підходу;
- на формування навичок володіння стратегіями формувального та підсумкового оцінювання здобувачів освіти для діагностики освітніх втрат та освітніх розривів;
- на формування вмінь розробляти додатковий якісний освітній контент, акцентований на темах, що потребують надолуження та вмінь мотивувати здобувачів освіти до додаткового навчання;
- на формування навичок забезпечення психологічно-емоційної підтримки здобувачів освіти;
- на формування вмінь змінювати формат освітніх занять (використовувати інструменти, що допоможуть педагогу оптимізувати матеріал, а дітям легше його засвоїти – гейміфіковані цифрові освітні ресурси тощо);
- на формування вмінь адаптувати навчальні стратегії та педагогіку до індивідуальних потреб здобувачів освіти (адаптування стратегії викладання, розуміння як пристосувати освітній процес до різних потреб здобувачів освіти, які отримали травматичний досвід);
- на формування вмінь використовувати відкриті освітні ресурси, які є у вільному доступі, адаптувати їх (онлайн-наставництво/онлайн-репетиторство).

Пропонуємо створення додаткових курсів для педагогів із питань ефективних технологій подолання освітніх втрат, що забезпечуватимуть способи поєднання поточного освітнього процесу із заходами з надолуження навчальних втрат.

Посилення співпраці педагогів із різних освітніх галузей.

Подолання інертності педагогів у використанні методик інтеграції/інтегрованих курсів.

Створення практичного курсу підготовки менторів, які будуть надавати психосоціальну та емоційну підтримку здобувачам освіти.

Педагогічним працівникам рекомендуємо наступні шляхи подолання освітніх втрат:

- адаптація навчальних планів, навчально-методичного забезпечення, освітніх програм до потреб здобувачів освіти;
- розроблення додаткового якісного освітнього контенту, акцентованого на темах, що потребують надолуження;
- адаптація стратегії викладання, розуміння того, як пристосувати освітній процес до різних потреб здобувачів освіти, які отримали травматичний досвід;
- ефективне використання відкритих освітніх ресурсів;
- впровадження програми наставництва;
- спрямування підвищення кваліфікації на вдосконалення знань, умінь і практичних навичок щодо надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу.

Навчально-методичне видання

АНТОЩУК Світлана Володимирівна,
БОНДАРЧУК Олена Іванівна,
ВОЛИНЕЦЬ Наталія Петрівна,
КАРТАШОВА Любов Андріївна,
КОШІЛЬ Оксана Петрівна,
КУПРІЄВИЧ Вікторія Олександрівна,
ПІНЧУК Наталія Іванівна,
ПРОСІНА Ольга Володимирівна,
СЕРГЕЄВА Лариса Миколаївна,
СОРОЧАН Тамара Михайлівна,
ШАБАЛА Юлія Анатоліївна

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для підвищення кваліфікації керівників
і педагогічних працівників з питань ефективних механізмів
виявлення та подолання освітніх втрат

За загальною редакцією Т. М. Сорочан

Підписано до друку 20.12.2023. Формат 60x84 1/16
Папір офсет. Гарнітура Cambria. Друк ризографічний.
Обсяг 2,56 (умов. друк. арк.) Обкл.-від. арк 2,75
Наклад 300 прим. Зам. № 100

Державний заклад вищої освіти
«Університет менеджменту освіти»
04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-А
тел: +38 (044) 481-38-00; факс: +38 (044) 484-10-96
<http://umo.edu.ua/>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 7227 від 28.12.2020 р.